

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25 Rīga LV 1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2014. gada 2. jūlijā Nr. 1-6/7
Uz 03.06.2014. Nr.1-04/177-pav

Satversmes tiesas tiesnesim
Kasparam Balodim
Jura Alunāna iela 1
Rīga, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2014-06-03

2014.gada 6.jūnijā Tiesībsarga birojā tika saņemts Jūsu 2014.gada 3.jūnija lēmums, ar kuru tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu lietā Nr.2014-06-03 (reģistrēts ar Nr.129). Lietā apstrīdēta Ministru kabineta noteikumu Nr.331 „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3.punkta, 5.5. apakšpunkta, 7.punkta un 10.punkta (turpmāk – Apstrīdētās normas) atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam un 105.pantam, kā arī Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma (turpmāk – OCTA likums)15.panta pirmās daļas 1.punktam. Lēmumā tiesībsargs ir lūgts izteikt viedokli par Apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92.panta trešajam teikumam, 105.pantam, OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punktam, kā arī atbildēt uz deviņiem citiem lietā nozīmīgiem jautājumiem.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11.pantu tiesībsarga funkcijās un uzdevumos ietilpst jautājumi, kas saistīti ar cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību aizsardzību, kā arī labas pārvaldības principa ievērošanu valsts pārvaldē. Tādējādi, sniedzot viedokli šajā lietā, tiesībsargs nesniegs atbildes uz atsevišķiem lēmumā norādītajiem jautājumiem, bet gan izvērtēs Apstrīdēto normu atbilstību Satversmei un OCTA likumam savas kompetences ietvaros, aplūkojot tos jautājumus, kas saistīti ar cilvēka pamattiesību ievērošanu un aizsardzību.

Atbilstība Satversmes 92.panta trešajam teikumam un OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punktam

Satversmes 92.panta trešais teikums nosaka:

„Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.”

Šī norma konkrētās lietas kontekstā sasaucas gan ar valsts pozitīvajiem pienākumiem, kas iekļauti, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk –Konvencija) 2., 3. un 6.pantā, gan ar Konvencijas 13.pantu, kas nosaka:

„Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, ir pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot publiskos dienesta pienākumus.”

Satversmes 92.panta trešais teikums ir attiecināms ne tikai uz to prettiesisko darbību atlīdzināšanu, ko ir veikušas valsts amatpersonas, bet tas ietver valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību un atlīdzinājumu arī par jebkuru privāttiesisku aizskārumu.¹ Ar atbilstošu atlīdzinājumu Satversmes 92.panta kontekstā jāsaprot ne tikai atlīdzība par mantiskiem zaudējumiem, kas radušies tiesību aizskāruma rezultātā, bet arī nemantiska rakstura atlīdzinājums, tai skaitā kaitējuma atlīdzība par morālām sāpēm vai ciešanām.² Satversmes tiesa ir noteikusi, ka interpretējot jēdzienu „atbilstīgs atlīdzinājums” ir būtiski ievērot, lai šīs pamattiesības tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts.³ Tādējādi atbilstīgā atlīdzinājumā ir iekļaujams jebkuram tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas aptver gan mantisku zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu.⁴

Kā, citējot Augstākās tiesas Senāta atziņas, savā pieteikumā Satversmes tiesai norāda Augstākās tiesas Civillietu departaments, atbilstīga atlīdzinājuma mērķis ir panākt efektīvu taisnīguma atjaunošanu un pamattiesību aizsardzību, jo Satversmes 92.panta trešajam teikumam atbilstošs ir tikai tāds atlīdzinājums, kas vienlaikus ir arī efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis.⁵ Tādējādi Satversmes 92.pants paredz valsts pienākumu, pirmkārt, izveidot mehānismu personas tiesību aizsardzībai, ar kura palīdzību tā var saņemt savu tiesību aizskārumam atbilstošu atlīdzinājumu. Otrkārt, šādam atlīdzinājumam ir jābūt atbilstošam tiesību aizskāruma smagumam un būtībai, kas nozīmē, ka adekvāts atlīdzinājums ir jāparedz arī par personai nodarītajām morālajām sāpēm vai ciešanām (morālo kaitējumu).

Tiesībsarga ieskatā Apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92.panta trešajam teikumam nedrīkst vērtēt atrauti no OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punkta, kā arī Eiropas Savienības (turpmāk - ES) direktīvām, kas nosaka civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas mērķi un jēgu. Arī ES direktīvas kā vienu no civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas pamatprincipiem izvirza to, ka „obligātajam apdrošināšanas apjomam noteikti ir jāgarantē cietušajiem atbilstīga kompensācija neatkarīgi no dalībvalsts, kur negadījums noticis.”⁶ Tādējādi jautājumu, vai ar Apstrīdētajām normām ir nodrošināta trešo personu, kurām radušies nemantiski zaudējumi sakarā ar iestājušos apdrošināšanas gadījumu, tiesībsargs vērtēs kopsakarā ar OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmo punktu, kā arī ES direktīvās noteiktajām prasībām.

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 148.lpp.

² Turpat, 150.lpp.

³ Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01, 6.punkts.

⁴ Turpat.

⁵ Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 28.februāra lēmums Nr.SK-46/2014, 8.4.punkts.

⁶ Eiropas Padomes 1983.gada 30.decembra direktīvas 84/5/EEK (Otrā direktīva) preambulas 8.atkāpe.

OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punkts šobrīd spēkā esošajā redakcijā nosaka:

„Iestājoties apdrošināšanas gadījumam, apdrošinātājs, kurš apdrošinājis zaudējumu nodarījušā transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesisko atbildību, vai Transportlīdzekļu apdrošinātāju birojs (ja apdrošināšanas atlīdzība izmaksājama no Granatijas fonda) sedz zaudējumus, nepārsniedzot noteikto apdrošinātāja atbildības limitu:

1) personai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai – līdz 5 000 000 euro neatkarīgi no cietušo personu skaita;”

OCTA likuma anotācijā norādīts, ka Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likums pieņemts, lai ieviestu Eiropas Savienības (turpmāk - ES) direktīvu 72/166/EEC (turpmāk – Pirmā direktīva), 84/5/EEC (turpmāk – Otrā direktīva), 90/232/EEC (turpmāk - Trešā direktīva), kā arī 2000/26/EC prasības, cita starpā palielinot apdrošinātāju atbildības limitus.⁷ Tādējādi OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punkts ir tieši saistīts ar Eiropas Savienības direktīvu, kuras reglamentē jautājumus par transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu, prasību ieviešanu nacionālajās tiesībās.

OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punkts kopš tā pieņemšanas ir ticis grozīts vairākkārt, palielinot apdrošinātāja atbildības limitu atbilstoši ES direktīvās noteiktajiem atbildības limitiem, kā arī nodrošinot pāreju uz vienoto valūtu - euro. Šobrīd spēkā esošā normas redakcija pēc būtības neatšķiras no tās redakcijas, kas attiecas uz visu trīs pieteicēju pieteikumiem, tādēļ Apstrīdēto normu atbilstības vērtējumam par pamatu tiks ņemta šobrīd spēkā esošā redakcija.

Ministru kabineta noteikumi Nr.331 pieņemti, pamatojoties uz OCTA likuma 19.panta trešo daļu un stājās spēkā 2005.gada 21.maijā. Apstrīdētās normas tikušas grozītas vienu reizi, lai nodrošinātu pāreju uz vienoto valūtu euro. Tādējādi Apstrīdēto normu šobrīd spēkā esošā redakcija pēc būtības neatšķiras no tās redakcijas, kas bija spēkā laikā, uz kuru attiecas visu trīs pieteicēju pieteikumi. Tādējādi arī Apstrīdēto normu izvērtējumam par pamatu tiks ņemtas to šobrīd spēkā esošās redakcijas.

Eiropas Padomes direktīva 72/166/EEK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un attiecībā uz kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību tika pieņemta 1972.gada 24.aprīlī. Šī direktīva vēlāk tika papildināta ar Otrā direktīvu, kas pieņemta 1983.gada 30.decembrī un Trešo direktīvu, kas pieņemta 1990.gada 14.maijā. Šobrīd Pirmajā, Otrajā un Trešajā direktīvā iekļautie noteikumi ir kodificēti 2009.gada 16.septembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2009/103/EK par civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu saistībā ar mehānisko transportlīdzekļu izmantošanu un kontroli saistībā ar pienākumu apdrošināt šādu atbildību.

Minētās ES direktīvas tika pieņemtas ar mērķi novērst pastāvošās atšķirības dalībvalstu regulējumā attiecībā uz transportlīdzekļu īpašnieku obligāto civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu un tādējādi likvidēt nepieciešamību veikt transportlīdzekļu robežkontroli, kā arī lai aizsargātu ceļu satiksmes negadījumos cietušo personu

⁷ Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas tiesību akta projekta anotācijas 2.punkts, pieejams: http://helios-web.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP0709_0.

intereses.⁸ Kā norāda Eiropas Savienības tiesa, „Pirmā, Otrā un Trešā direktīva, pirmkārt, tiecas nodrošināt transportlīdzekļu, kas parasti atrodas Kopienas teritorijā, kā arī tajos esošu personu brīvu pārvietošanos un, otrkārt, garantēt līdzvērtīgu attieksmi pret personām, kuras cietušas transportlīdzekļu ceļu satiksmes negadījumos, neatkarīgi no tā, kurā vietā Kopienā negadījums noticis.”⁹ Turklāt, kā minēts iepriekš, ES direktīvas kā vienu no pamatprincipiem izvirza arī to, ka „obligātajam apdrošināšanas apjomam noteikti ir jāgarantē cietušajiem atbilstīga kompensācija neatkarīgi no dalībvalsts, kur negadījums noticis.”¹⁰

Šajā kontekstā Otrās direktīvas 1.panta otrajā punktā, kā arī šobrīd spēkā esošajā Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2009/103/EK 9.pantā tika noteikta minimālā summa, par kādu apdrošināmi noteiktas kategorijas zaudējumi. Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2009/103/EK 9.pantā noteiktā minimālā apdrošinātāja atbildības summa par nodarītajiem miesas bojājumiem attiecīgi tika iekļauta OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmajā punktā.

No iepriekšminētā ir redzams, ka viens no ES direktīvu mērķiem ir nodrošināt, ka apdrošinātājs direktīvās norādītās minimālās summas ietvaros veic cietušajam ātru un efektīvu kaitējuma atlīdzības izmaksu cietušajiem gadījumā, ja kādā no ES dalībvalstīm ir noticis transportlīdzekļu ceļu satiksmes negadījums. Tādējādi arī viens no OCTA likuma mērķiem ir nodrošināt, ka gan Latvijas, gan citu ES dalībvalstu pilsoņi, kas cietuši nelaimes gadījumā Latvijas teritorijā, var saņemt no apdrošinātāja atbilstošu atlīdzinājumu par sevi nodarīto kaitējumu.

Otrās direktīvas 1.panta pirmā daļa paredz, ka obligātā „apdrošināšana obligāti attiecas gan uz kaitējumu īpašumam, gan miesas bojājumiem.” Saskaņā ar Eiropas Savienības tiesas atzinumu lietā *Drozdovs pret „Baltikums AAS”* Pirmās direktīvas 3.panta pirmais punkts, kā arī Otrās direktīvas 1.panta pirmais un otrais punkts jāinterpretē tādējādi, ka transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātajai apdrošināšanai ir jāsedz atlīdzība arī par nemateriālajiem zaudējumiem atbilstoši valsts tiesību aktiem par civiltiesisko atbildību.¹¹ Jēdzienā „miesas bojājumi” (*personal injury*) ietilpst jebkāds kaitējums ciktāl šāda kaitējuma atlīdzinājums ir paredzēts kā daļa no apdrošinātās personas civiltiesiskās atbildības saskaņā ar tās valsts nacionālajām tiesībām, kas ir piemērojamas konkrētajā strīdā un kas ir fiziska ievainojuma rezultāts.¹² Turklāt šajā jēdzienā ietveramas gan fiziskas, gan garīgas ciešanas.¹³

Šajā sakarā tiesībsargs vērš uzmanību uz Apstrīdētā akta izdevēja atbildes rakstā norādīto atsauci uz Eiropas Savienības tiesas spriedumu lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo v Unipol* un ar to saistīto secinājumu, ka dalībvalsts savos tiesību aktos var noteikt kompensācijas (atlīdzības) mehānismu (shēmu) nemateriālo kaitējumu

⁸ Eiropas Padomes 1972.gada 24.aprīļa direktīvas 72/166/EEK (Pirmā direktīva) preambulas 5.un 6. atkāpe; Eiropas Padomes 1990.gada 14.maija direktīvas 90/232/EEK (Trešā direktīva) preambulas 8., 9., 14.un 15..atkāpe.

⁹ Eiropas Savienības tiesas 2005.gada 30.jūnija spriedums lietā *Candolin un citi pret Vahinkovakuutusosakeyhtiö Phjola*, Nr.C-537/03, 17.punkts.

¹⁰ Eiropas Padomes 1983.gada 30.decembra direktīvas 84/5/EEK (Otrā direktīva) preambulas 8.atkāpe.

¹¹ Eiropas Savienības tiesas 2013.gada 24.oktobra spriedums lietā *Vitālijs Drozdovs pret „Baltikums AAS”*, Nr. C-277/12, 44.punkts.

¹² Eiropas Savienības tiesas 2014.gada 23.janvāra spriedums lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo pret Unipol Assicurazioni SpA*, Nr. C-371/12, 34.punkts.

¹³ Turpat.

atlīdzības izmaksas apmēra noteikšanai.¹⁴ Tiesībsargs vērs uzmanību, ka Eiropas Savienības tiesa ir atzinusi dalībvalsts brīvību ierobežot apjomu, kādā vispār iestājas transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesiskā atbildība.¹⁵ Tomēr dalībvalstij nav dota brīvība ierobežot apdrošinātāja atbildību izmaksāt kaitējuma atlīdzību nosakot to apmērā, kas ir mazāks par direktīvās norādīto minimālo summu.¹⁶ Turklāt arī attiecībā uz civiltiesisko atbildību, kāda paredzēta nacionālajās tiesībās ES direktīvas nosaka zināmus ierobežojumus, paredzot noteiktas kaitējuma kategorijas (tai skaitā kaitējuma atlīdzību par „miesas bojājumiem”), kuras ir obligāti apdrošināmas.

Tiesībsargs vērs uzmanību uz to, ka ES direktīvas neliedz dalībvalstīm izstrādāt noteiktu shēmu vai kritērijus civiltiesiskās atbildības apmēra noteikšanai par ceļu satiksmes negadījumos cietušajām personām nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem.¹⁷ Tomēr dalībvalstīm ir jāraugās, lai šāda shēma vai kritēriji neizslēgtu vai nesamērīgi nesamazinātu cietušo tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu.¹⁸ Turklāt, šādam atlīdzinājumam ir jābūt samērīgam ar nodarīto miesas bojājumu smagumu, darba nespējas ilgumu vai invaliditātes pakāpi.¹⁹ Kā savā pieteikumā norāda Augstākās tiesas Civillietu departaments, līdzšinējā tiesu praksē cietušajiem piešķirtais kompensācijas apmērs par morālajām ciešanām, ko tiesas uzskata par adekvātu, ir ievērojami augstāks par līdz šim Apstrīdētajās normās noteikto un var sasniegt vairākus tūkstošus eiro. Līdz ar to šāda tiesu prakse jau netieši norāda uz to, ka Apstrīdētajās normās noteiktie atlīdzības limiti nav uzskatāmi par tādiem, kas atbilstu Satversmes 92.panta trešajā teikumā ietvertajam jēdzienam „atbilstīgs atlīdzinājums”.

Nemot vērā iepriekš minēto, no ES direktīvām izriet, ka, ja saskaņā ar tiesas spriedumu ceļu satiksmes negadījumā cietušajai personai tiktu piespriesta morālā kaitējuma atlīdzība vairāku tūkstošu eiro apmērā, šāda atlīdzība būtu jāizmaksā apdrošinātājam. Dalībvalstu tiesiskais regulējums nevar paredzēt apdrošinātāja atbildības ierobežojumus, kas būtu mazāki par ES direktīvās norādīto summu. Līdzīgu secinājumu ir izteikusi arī Eiropas Savienības tiesa norādot, ka tiesiskais regulējums, „saskaņā ar kuru transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātā apdrošināšana atlīdzību par nemateriālo kaitējumu [...] sedz tikai minimālajā apmērā, kas ir mazāks par to, kas noteikts Otrās direktīvas [...] 1.panta 2.punktā” ir pretrunā ES direktīvām.²⁰

Šobrīd Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2009/103/EK 9.panta²¹ pirmās daļas (a) punkts miesas bojājumu nodarīšanas gadījumā paredz minimālo

¹⁴ Skat, piemēram, Ministru kabineta Atbildes raksta lietā Nr.2014-10-03 par Ministru kabineta 2005.gada 17.maija noteikumu Nr.331 „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3.2.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam un Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 15.panta pirmās daļas pirmajam punktam 13.lpp.

¹⁵ Skat, piemēram, Eiropas Savienības tiesas 2014.gada 23.janvāra spriedumu lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo pret Unipol Assicurazioni SpA*, Nr. C-371/12, 36.punkts un Eiropas Savienības tiesas 2012.gada 23.oktobra spriedumu lietā *Vitor Hugo Marques Almeida pret Companhia de Seguros Fidelidade-Mundial SA un citiem*, Nr. C-300/10, 34.-35.punkts.

¹⁶ Eiropas Savienības tiesas 2013.gada 24.oktobra spriedums lietā *Vitālijs Drozdovs pret „Baltikums AAS”*, Nr. C-277/12, 44.punkts.

¹⁷ Eiropas Savienības tiesas 2014.gada 23.janvāra spriedums lietā *Enrico Petillo, Carlo Petillo pret UnipolAssicurazioni SpA*, Nr. C-371/12, 34.punkts

¹⁸ Turpat., 41.punkts.

¹⁹ Turpat., 45.punkts.

²⁰ Turpat., 59.punkts.

²¹ Kodificētās direktīvas 9.pantam atbilst Otrās direktīvas 1.pants.

apdrošināšanas seguma summu 1 000 000 euro apmērā katram cietušajam vai 5 000 000 euro apmērā par prasījumu neatkarīgi no cietušo skaita. Kā norādīts iepriekš, šī summa ir iekļauta arī OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmajā punktā. Aplūkojot Apstrīdētās normas, ir redzams, ka tās ievērojami ierobežo apdrošinātāja atbildības apmēru salīdzinājumā ar to minimālo seguma summu, kas ir paredzēta ES direktīvās un OCTA likumā. Ministru kabineta noteikumu Nr.331 trešais punkts nosaka, ka „*apdrošināšanas atlīdzības apmērs par cietušās personas sāpēm un garīgām ciešanām cietušās personas fiziskas traumas dēļ ir [...] līdz 570 euro*”. Savukārt Ministru kabineta noteikumu Nr.331 septītais punkts paredz, ka „*apdrošināšanas atlīdzības apmērs par sāpēm un garīgām ciešanām apgādnieka, apgādājamā vai laulātā nāves dēļ ir 150 euro katram apdrošināšanas atlīdzības pieprasītājam [...]*”. Visbeidzot, minēto noteikumu 10.punkts ierobežo apdrošināšanas atlīdzības kopējo apmēru līdz 1430 euro katrai ceļu satiksmes negadījumā cietušajai personai.

Nemot vērā mērķi, ar kādu gan ES, gan likumdevējs ir iekļāvis OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmajā punktā noteikto apdrošinātāja atbildības limitu, proti, vienlīdzīgu ceļu satiksmes negadījumos cietušo personu aizsardzību, garantējot tām atbilstīgu atlīdzinājumu, ir secināms, ka Apstrīdētās normas ne tikai ievērojami ierobežo šajās normās noteikto obligāto apdrošinātāja finansiālās atbildības apjomu, bet arī padara obligātās civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas mehānismu neefektīvu. Ierobežojot apdrošinātāja atbildību Apstrīdētajās normās noteiktajā apmērā, ne cietušajam, ne apdrošinājumaņēmējam nav nodrošināta aizsardzība, kāda apdrošināšanai pēc būtības būtu jāsniedz. No cietušās personas viedokļa tā vietā, lai tiktu nodrošināta savlaicīga un pilnīga atbilstīgas atlīdzības izmaksa, cietušajam (kas ES direktīvu kontekstā var būt arī jebkurš ES dalībvalsts pilsonis) ir jāizmanto papildus nacionālais mehānisms pilnvērtīgai savu tiesību aizsardzībai. Savukārt no apdrošinājumaņēmēja puses transportlīdzekļa īpašnieka civiltiesiskās atbildības risks salīdzinājumā ar patiesajiem atbildības apmēriem, kas tiesu praksē tiek atzīti par adekvātiem, ir ierobežots tik lielā mērā, ka noteiktos gadījumos, iestājoties apdrošināšanas gadījumam, transportlīdzekļa īpašnieks lielāko daļu summas, par kādu iestājusies civiltiesiskā atbildība, faktiski apmaksā no saviem līdzekļiem. Līdz ar to Apstrīdētās normas nevis sekmē, bet gan apgrūtina to mērķu sasniegšanu, kuriem tika radīts un pastāv transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas institūts.

Nemot vērā, ka saskaņā ar ES direktīvām dalībvalstij nav tiesību normatīvajos aktos noteikt apdrošinājuma seguma minimālo summu par nemateriālajiem zaudējumiem, kas ir zemāka par šobrīd Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2009/103/EK 9.pantā norādīto apmēru, šāds pilnvarojums nevarēja būt iekļauts OCTA likuma 19.panta trešajā daļā. Turklāt, ar Apstrīdētajām normām apdrošinātāja atbildības apmērs ir ierobežots ar summu, kas ir mazāka par OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmajā punktā un ES direktīvās paredzēto seguma summu un kas neatbilst pastāvošajai tiesu praksei attiecībā uz adekvātu kompensācijas apmēru cietušajiem. Tādējādi tiesībsarga ieskatā Apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92.panta trešajam teikumam, OCTA likuma 15.panta pirmās daļas pirmajam punktam, kā arī ES direktīvu, īpaši Otrās direktīvas 1.panta otrajai daļai, un Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2009/103/EK 9.panta pirmās daļas (a) punktam.

Atbilstība Satversmes 105.pantam

Satversmes 105.pants nosaka:

„Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1.protokola pirmais panta 1.daļa nosaka:

„Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz sava īpašuma izmantošanu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek publiskajās interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem.”

Gan Satversme, gan Konvencija vispārīgi paredz tiesības uz īpašuma brīvu izmantošanu, kuras būtu ierobežojamas tikai uz likuma pamata, ja sabiedrības intereses to prasa un nodrošinot šādam ierobežojumam atbilstošu atlīdzinājumu.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja SIA „Autofavorīts”, norāda, ka ar apstrīdētajām normām ir ierobežotas tās tiesības uz īpašumu. Vērtējot tiesību uz īpašumu saturu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka ar īpašumu Konvencijas 1.protokola pirmā panta izpratnē ir saprotams, gan pastāvošs īpašums, gan aktīvi, tai skaitā prasījumi, attiecībā uz kuriem pieteicējam ir vismaz „pamatotas cerības vai izredzes” (*legitimate expectations*) tās realizēt.²² Lietās, kuras attiecas uz īpašnieka interesi (prasībām), var tikt uzskatīts, ka personai šādas „pamatotas cerības” uz īpašuma izmantošanu pastāv, ja šāda prasība ir pietiekami pamatota nacionālajās tiesībās.²³ Tādējādi ir nepieciešams noskaidrot, vai pieteicējas prasība par to, ka, neskatoties uz apdrošināšanas līguma noteikumiem un Ministru kabineta noteikumiem Nr.331, tai ir tiesības uz apdrošināšanas segumu 250 000 latu apmērā, varēja tikt uzskatīta par „īpašumu” Satversmes 105.panta, kā arī Konvencijas 1.protokola pirmā panta izpratnē.

Kā savā atbildes rakstā²⁴ norāda Ministru kabinets, apdrošinātājs saskaņā ar civiltiesiskās apdrošināšanas līguma noteikumiem izmaksā apdrošināšanas atlīdzību trešajai personai, un šī atlīdzība nevar pārsniegt apdrošināšanas līgumā noteikto atbildības limitu. Ministru kabinets arī norāda, ka atbildības limits ir apdrošināšanas darījuma būtiskā sastāvdaļa un ka šāds limits uz apdrošināšanas līguma slēgšanas brīdi ir bijis noteikts Ministru kabineta noteikumos Nr. 331, tai skaitā, Apstrīdētajās normās.

Tiesībsargs vērš uzmanību uz to, ka šos limitus gan šobrīd, gan laikā, uz kuru attiecas SIA „Autofavorīts” konstitucionālā sūdzība, noteica divas spēkā esošas un savstarpēji pretrunīgas normas. Apdrošinātāja atbildības limitu no vienas puses noteica gan OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punkts un Otrās direktīvas 1.pants, gan

²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001.gada 12.jūlija spriedums lietā *Prince Hans Adam II of Lichtenstein pret Vāciju*, Nr. 42527/98, 83.punkts.

²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 16.maija spriedums lietā *N.K.M. pret Ungāriju*, Nr. 66529/11, 35.punkts

²⁴ Ministru kabineta Atbildes raksta lietā Nr.2014-07-03 par Ministru kabineta 2005.gada 17.maija noteikumu Nr.331 „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3.punkta, 5.5.apakšpunkta un 10.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 15.panta pirmās daļas pirmajam punktam 4.lpp.

Apstrīdētās normas. Turklāt no Eiropas Savienības tiesas spriedumiem lietā *Vitālijs Drozdovs pret „Baltikums AAS”*, gan šajā viedoklī iepriekš minētajās lietās ir secināms, ka pastāvošais regulējums neatbilst Eiropas Savienības direktīvās noteiktajām prasībām. Tādējādi valsts nav izpildījusi pienākumu atbilstoši ieviest ES direktīvas un to ieviešanas procesā izstrādāt skaidras un individuāli saprotamas likuma normas. Līdz ar to šobrīd Apstrīdētajās normās ietvertais regulējums ir pretrunā ne tikai Latvijas starptautiskajām saistībām ES kontekstā, bet arī neatbilst tām likuma kvalitātes prasībām, kas izriet no Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas. Tādējādi SIA „Autofavorīts” ir tiesības prasīt, lai apdrošinātājs segtu civiltiesisko atbildību, kas iestājusies ceļu satiksmes negadījumā, apjomā līdz 250 000 latu un tās ietilpst jēdzienā „īpašums” Satversmes 105.un Konvencijas 1.protokola pirmā panta izpratnē.

Kā detalizēti izklāstīts iepriekš, apstrīdētās normas ievērojami ierobežo apdrošinātāja atbildības limitu, kas noteikts OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punktā. Attiecīgi ir uzskatāms, ka ar Apstrīdētajām normām arī pieteicējai ir atņemtas prasības tiesības uz to atlīdzības daļu, kas pārsniedz izmaksājamo apmēru saskaņā ar Apstrīdētajām normām, bet nepārsniedz OCTA likuma 15.pantā noteikto maksimālo atlīdzības limitu. Līdz ar to ir konstatējams pieteicējas tiesību uz īpašumu ierobežojums.

Ministru kabinets savā atbildes rakstā norāda, ka Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis ir nodrošināt līdzsvaru starp apdrošinātāja interesēm neciest pārāk lielus zaudējumus, apdrošinājuma ņēmēja interesēm nemaksāt pārāk lielu apdrošināšanas prēmiju un cietušo interesēm saņemt atbilstošu atlīdzību.²⁵ Lai gan šāds mērķis ir atzīstams par leģitīmu, tiesībsarga ieskatā ar Apstrīdētajām normām nav panākts taisnīgs līdzsvars starp visu ieinteresēto pušu tiesībām un interesēm.

Jau iepriekš šajā viedoklī, vērtējot Apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92.panta trešajam teikumam un OCTA likuma 15.panta pirmās daļas 1.punktam, tiesībsargs secināja, ka ierobežojot apdrošinātāja atbildību Apstrīdētajās normās noteiktajā apmērā, ne cietušajam, ne apdrošinājuma ņēmējam nav nodrošināta aizsardzība, kāda apdrošināšanai pēc būtības būtu jāsniedz. Tādējādi šāds regulējums nav atzīstams par piemērotu cietušo tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu aizsardzībai, ne arī aizsargā apdrošinājuma ņēmēja tiesības paļauties uz to, ka ceļu satiksmes negadījuma rezultātā viņa civiltiesiskā atbildība ir apdrošināta adekvātā apmērā un apdrošinājuma ņēmējam nebūs jācieš pārmērīgi zaudējumi riska iestāšanās gadījumā.

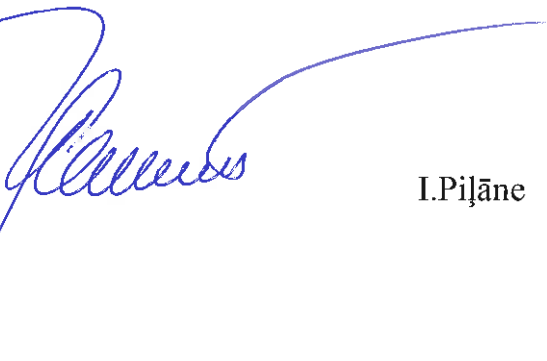
Līdz ar to ir secināms, ka Apstrīdētās normas nenodrošina efektīvu leģitīmā mērķa sasniegšanu un tādējādi ir pretrunā Satversmes 105.pantam.

Visbeidzot tiesībsargs vērš uzmanību, ka Ministru kabinets atbildes rakstos Satversmes tiesai norāda, ka šobrīd ir izstrādāts un steidzamības kārtībā tiek virzīts jauns Ministru kabineta noteikumu projekts „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem.” Jaunā normatīvā regulējuma izstrādes sakarā tiesībsargs vērš uzmanību uz Augstākās tiesas Civillietu departamenta lēmumā norādīto tiesu praksi, kurā tiesu

²⁵ Ministru kabineta Atbildes raksta lietā Nr.2014-07-03 par Ministru kabineta 2005.gada 17.maija noteikumu Nr.331 „Noteikumi par apdrošināšanas atlīdzības apmēru un aprēķināšanas kārtību par personai nodarītajiem nemateriālajiem zaudējumiem” 3.punkta, 5.5.apakšpunkta un 10.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam Sauszemes transportlīdzekļu īpašnieku civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas likuma 15.panta pirmās daļas pirmajam punktam 11.lpp

piešķirtais kompensācijas apmērs par morālajām ciešanām, ko tās uzskata par adekvātu, ir ievērojami augstāks par līdz šim Apstrīdētajās normās noteikto. Tādējādi, izstrādājot jauno regulējumu, tiesībsargs aicina ņemt vērā Latvijas starptautiskās saistības, kā arī līdzšinējo tiesu praksi un tiesu instanču izvirzītās prasības cietušajiem izmaksājamajai atlīdzībai, lai tā varētu tikt uzskatīta par „atbilstīgu”.

Ar cieņu,
tiesībsarga vietā,
tiesībsarga vietniece

I.Piļāne

Tralmaka 67201419

02.07.2014

